

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Саблука Сергія Анатолійовича на тему:
«Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922-1960 рр.»
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю
12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень

На підставі всебічного аналізу та критичного вивчення підготовленої Саблуком Сергієм Анатолієвичем дисертації на тему: «Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922-1960 рр.» та наукових праць, що опубліковані в предметних рамках дослідження, можна констатувати :

Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, темами

Серед теоретичних та практичних проблем кримінологічної діяльності проблема кримінально-правового контролю за злочинністю має вагоме значення, адже в ній знаходить свій вияв воля суспільства, а способи її вирішення та реальні результати є показником здатності держави та інститутів громадянського суспільства створювати відповідно до всезагального інтересу механізми реалізації правоохоронного потенціалу на попередження злочинності, обмеження факторів її самодетермінації та дії криміногенних факторів на загальнодержавному та регіональному рівнях. У цьому разі, як справедливо наголошує здобувач , пан Саблук, однією з необхідних умов ефективної протидії злочинності є наукове обґрунтування шляхів і методів оптимізації антикриміногенного впливу на це асоціальне явище за допомогою системи запобіжних заходів зі сторони судових та правоохоронних структур, формування кримінального законодавства та застосування кримінально-правових норм з урахуванням факту, що злочинність володіє відпрацьованим десятиліттями механізмом адаптації й пристосування до змін у законодавстві та методів протидії правоохоронних органів.

ВДЗР НАВС	
Вх. №	4654
"13"	09
кількість аркушів:	13
додаток	—

В Україні здійснюється ціла низка правових заходів із метою надання суб'єктам протидії злочинності реальних інструментів, що дозволять їм ефективно функціонувати. Вони регламентуються відповідними нормативно-правовими актами, базуються на використанні спеціальних технологій, передбачених різноманітними програмами та науковими розробками, однак бажаних результатів, а саме: скорочення реальних проявів злочинності поки що не досягнуто. У цьому разі, як справедливо наголошує здобувач, виникають проблеми, пов'язані з виявленням та характеристикою факторів, що визначають специфіку кримінально - правового контролю за злочинністю. Практичне їх вирішення актуалізує доцільність проведення історико-правових досліджень у рамках інноваційних методологічних підходів щодо прийняття продуманих, виважених і обґрунтованих рішень, зорієнтованих, перш за все, на удосконалення механізму кримінально-правового контролю за цим небезпечним для суспільства і національної безпеки держави протиправним явищем з урахуванням історичного досвіду вирішення цих проблем.

Особливий інтерес викликає період 1920-1960 рр., коли формувався специфічний для тоталітарного режиму механізм контролю за злочинністю антигуманного характеру, який, на жаль має ці прояви і в умовах незалежної України. Цей механізм вимагає докорінного оновлення на принципах гуманізму, демократизму, захисту прав людини від будь-яких злочинних посягань, особливо коли вони ініційовані самою державою. Саме це й обумовлює актуальність обраної паном Саблуком теми дисертаційного дослідження.

Необхідність проведення історично - порівняльного аналізу основних форм кримінально-правового контролю за злочинністю в Україні впродовж 1922-1960 рр., визначення рівня його ефективності та внесення пропозицій щодо удосконалення національного механізму протидії злочинності в сучасних умовах визначили мету та завдання поданої до захисту дисертації.

Відповідно до мети, Сергій Анатолійович визначив сучасну концептуальну модель законодавчо-процесуального забезпечення ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю з урахуванням її

кримінологічної сутності та історичних закономірностей розвитку; виокремив найбільш перспективні напрями наукового пізнання у цій сфері; обґрунтував адекватну предмету дисертаційного дослідження методологію наукового аналізу з урахуванням історичного досвіду та інноваційних підходів.

Проблематика роботи органічно вписується в наукову тему Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0108U008927) та є фрагментом комплексної науково-дослідної роботи кафедр кримінального права та процесу, теорії та історії держави і права цього університету у частині наукових досліджень проблем захисту прав людини у сфері боротьби зі злочинністю.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень дисертації

Обґрунтованість наукових положень базується, насамперед, на логіці дослідження і комплексному підході до аналізу та вирішення сформульованих в роботі завдань. Мета, завдання, предмет та об'єкт дослідження автором сформульовані коректно. Зміст дисертації не виходить за рамки визначених автором параметрів та алгоритму дослідження.

Слід наголосити на правильно сформульованому об'єкті наукового аналізу. Авторіві нарешті вдалося подолати традиційно вживане в юридичних дослідженнях кліше щодо об'єкту дослідження, який, зазвичай, визначається як сукупність суспільних відносин, що виникають в сфері кримінально-правового попередження злочинності. Це важливо, оскільки від правильно сформульованого об'єкта дослідження виграє наука і практика. Саме об'єкт дослідження загострює увагу на невирішених і вкрай актуальних проблемах кримінологічної теорії і юридичної практики. У нашому випадку, мова йде про актуальну проблему законодавчо-процесуального забезпечення ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю з

урахуванням історичних закономірностей його розвитку та необхідності захисту прав людини і громадянина від будь-яких злочинних посягань.

В дисертації отримані нові достовірні дані. Серед них слід звернути особливу увагу:

1. На висновок автора, що основою формування юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю у період становлення моделі радянської державності в Україні слугувала доктрина поділу злочинів на політичні та кримінальні з принципом вибірковості покарань та відповідними санкціями з урахуванням належності суб'єктів злочинів до «пролетарських верств населення» чи до «експлуататорських класів».

2. Здобувач переконливо доводить, що процес нормативного забезпечення формування системи кримінально-правового контролю за злочинністю у першій половині 1920-х рр. становив невід'ємну ланку єдиного юридичного механізму реалізації винайденого більшовиками принципу революційної законності.

3. Пан Саблук виявив сучасні тенденції щодо правової оцінки діяльності органів радянської влади та партійно-політичної номенклатури у 1922-1960 рр. На цій основі сформулював пропозиції щодо удосконалення сучасного законодавства у сфері кримінально-правового контролю за злочинністю.

4. Здобувачем доповнено та розширено достовірні наукові положення про те, що в умовах формування тоталітарного режиму важливу роль в законодавчому забезпеченні контролю за злочинністю відігравали Кримінальні кодекси УСРР 1922 р. і 1927 р., в яких визначене доктриною поняття злочину співвідносилося з пануючою в той час парадигмою кримінального права, спрямованою на захист радянського ладу і правопорядку, встановленого більшовицьким режимом, та забезпечувалась можливістю процесуальними засобами маніпулювати правами підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, адже на практиці домінував обвинувальний ухил попереднього слідства та порушувався принцип рівності і змагальності суб'єктів процесуальних дій.

Висновки до кожного із розділів дисертації та узагальнення логічно завершують проведене автором дослідження, засновані на об'ємному і

змістовному інформаційному ресурсі, який включає архівні матеріали, джерела наукового, законодавчого, нормативного і статистичного характеру та, безумовно, є вагомим підтвердженням достовірності наукових результатів і висновків дисертації. Зокрема, автором опрацьовано понад 500 архівних справ з фондів ЦДАВО України та ЦДАГО України. Ретельно проаналізовано тексти радянських Конституцій УСРР 1919 та 1929 р.р., Конституції УРСР 1937 р., Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів УСРР (1922, 1927 і 1960 рр.) крізь призму конституційного забезпечення ефективності юридичного механізму контролю за злочинністю в умовах тоталітарного комуністичного режиму та чинне на той час законодавство.

Достовірність результатів роботи підтверджується і глибоким опрацюванням теоретичних, історико-правових та практично орієнтованих праць вітчизняних і зарубіжних авторів з даної проблематики, умілим поєднанням сучасного дослідницького інструментарію і класичних методів дослідження, а також апробацією на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів.

Цінність досягнутих наукових результатів полягає в тому, що вони отримані з урахуванням новітніх досягнень в кримінології та на основі узагальнення історичної практики контролю за злочинністю на теренах України.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на монографічному рівні знайшло обґрунтування положення, що для підвищення ефективності юридичного механізму протидії злочинності в Україні на сучасному етапі важливою та необхідною умовою є інтеграція інноваційних підходів до удосконалення кримінально-правового контролю за злочинністю з історичним досвідом його формування і розвитку в період виникнення, поширення та трансформації більшовицького тоталітарного режиму в радянській Україні. Такий підхід важливий у частині гуманізації юридичного механізму контролю за злочинністю та підвищення його ефективності у справі усунення загроз

національній безпеці, які несе з собою це протиправне явище в сучасних умовах трансформації українського суспільства.

З моєї точки зору найбільш значними науковими результатами дисертаційної роботи Саблука Сергія Анатолійовича є такі:

- удосконалено категорійний апарат історико-правових досліджень проблем протидії злочинності шляхом авторського визначення терміна «контроль за злочинністю», що дозволяє досліджувати це явище як в демократичному суспільстві, так і в умовах тоталітарного політичного режиму (стор. 32 дисертації, стор. 27 автореферату);

- доведено, що в другій половині 1950-х – на початку 1960-х років, здійснені правлячим режимом ліберальні перетворення в політичній і суспільній сферах, не змінили суті кримінально-правового контролю за злочинністю, він залишався на рівні «гонитви за показниками», яка сприяла фальсифікації звітності. Правоохоронна система і надалі залишалась репресивною, орієнтованою на пошук ворогів та боротьбу з інакомисленням. Цей висновок дає змогу для переосмислення і досі пануючої практики зосереджувати уваги переважно на інформаційно-аналітичному забезпеченні заходів протидії злочинності і залишати поза увагою комплексний аналіз історичних та кримінологічних закономірностей її еволюції та трансформації. Як справедливо наголошує здобувач, на практиці такий підхід створює умови для відомчого впливу, викривлення державної статистичної звітності, маніпуляцій із цифровими показниками, віртуальної, а не реальної оптимізації діяльності щодо протидії та запобігання злочинності в державі. Все це негативно впливає на визначення тенденцій, розроблення стратегії і тактики протидії злочинності та інших правопорушенням (стор. 31 дисертації, стор. 8 автореферату);

- автор ще раз звертає увагу дослідників на проблему історичного і логічного в праві та підтверджує це практично на кожній із сторінок дисертації, що в рамках окремого логічного чи окремого історичного дослідження не можна досягти системного і всебічного знання про об'єкт і предмет наукового аналізу. Юридичні дослідження мають інтегрувати надбання

теоретичного та історичного досвіду. На цій основі має опрацьовуватися сучасна кримінально-правова парадигма, тотожна світовим та національним тенденціям правового розвитку;

- автором успішно застосовано загальнологічний метод моделювання, завдяки якому створено історико-правову модель трансформації юридичного механізму протидії злочинності у частині кримінально-правового контролю за злочинністю, під впливом трансформації тоталітарного режиму, який зазнавав змін по формі, не втрачаючи при цьому своєї сутності (розділи 2-6). Застосування такого прийому уже вкотре підтверджує необхідність та можливість адаптації методів неюридичних наук для повного, всебічного і по суті дослідження актуальних для юридичної науки і практики проблем;

- висновок про те, що характер організації кримінально-правового контролю за злочинністю протягом 1922-1960-го рр. визначався тенденцією до зміцнення панівного становища вищого партійного керівництва в умовах надмірної етатизації суспільства. Водночас, попри принизливу роль права як прислуги у тоталітарній державі, остання змушена була використовувати квазіправові форми і засоби у своїй діяльності. Отже, це є підтвердженням того, що існує принципова можливість уникнути деформації правоохоронних структур – суду, прокуратури, органів внутрішніх справ і державної безпеки – шляхом створення відповідних законодавчих та інших правових гарантій, щоб унеможливити перетворення їх на каральні органи, діяльність яких має спрямовуватися на реальні показники протидії злочинності, а не на виконання будь-якою ціною директив правлячої верхівки (п.13. загальних висновків дисертації та автореферату);

- новою є пропозиція здобувача щодо удосконалення системи та механізму здійснення кримінально-правового контролю, у тому числі з урахуванням організації протидії у зоні проведення антитерористичної операції на Сході України, стосовно надання цільовій програмі боротьби із злочинністю статусу однієї із провідних програм загальнодержавного рівня, а її стратегія має розроблятися у рамках кримінально-превентивної парадигми, спрямованої на

інтеграцію політичних взаємодій державного управління та громадянської активності, як необхідної умови створення ефективної системи протидії злочинності. На мій погляд, ця пропозиція має стати ключовою в розробці стратегії протидії злочинності в Україні, оскільки орієнтує на комплекс питань пов'язаних із удосконаленням механізму забезпечення кримінально-правового контролю за злочинністю шляхом застосування всіма державними і суспільними інститутами правових, економічних, адміністративних, політичних та інших заходів кримінологічного впливу. Головним рушієм на цьому шляху має бути держава, оскільки саме вона має у своєму розпорядженні ресурси і засоби для реалізації заходів політичного, правового, організаційного, економічного і спеціального характеру, спрямованих на убезпечення особи, суспільства і держави від злочинних посягань;

- новими є висновки щодо шляхів та засобів вирішення проблем законодавчо-процесуального забезпечення ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю з урахуванням її кримінологічної сутності та історичних закономірностей розвитку із застосуванням методів історико-порівняльного та історико-догматичного аналізу (підр.1.1);

- визначено методологічні проблеми наукового аналізу кримінально-правового контролю за злочинністю, які потребують першочергового вирішення. Ключовою серед них є активне використання соціологічного підходу. Він сприяє глибшому, сутнісному пізнанню кримінально-правових процесів і наголошує, що особливу увагу слід зосередити на евристичному потенціалі багатофакторного аналізу (невід'ємної складової соціологічного підходу), заснованому на врахуванні усього комплексу соціальних факторів, які справляють вплив на стан злочинності та її розкриття.

**Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в
наукових фахових виданнях**

Основні результати дослідження Саблука Сергія Анатолійовича викладені у монографії, авторефераті, 22 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, 6 із яких - в іноземних часописах.

Науково-практичні результати роботи були оприлюднені автором на 11 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

В дисертації використано тільки ті наукові положення, які належать особисто дисертанту. Для аргументації окремих наукових положень автор використовував праці інших науковців, на які є відповідні посилання на сторінках дисертації.

Теоретичне і практичне значення наукових результатів, можливі шляхи їх використання

Як видно з тексту роботи, основні результати дисертаційного дослідження, по-перше, висвітлено у публікаціях автора. По-друге, знайшли відображення в науково-дослідній діяльності НАВСУ, пов'язаній із розробленням адекватної українським реаліям історико-теоретичної моделі юридичного механізму контролю за злочинністю та наукової концепції з її удосконалення. По-третє, впроваджено у навчальний процес у частині підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників з історії держави і права, кримінального права, загальної теорії держави і права, а також у викладанні навчальних дисциплін «Історія держави і права України», «Історія українського права», «Кримінальне право» (у частині термінологічної визначеності понять і категорій з урахуванням основного завдання теоретичних досліджень з юриспруденції, яке полягає в обґрунтуванні та виведенні властивостей правових інститутів і понять з історичної дійсності). По-четверте, застосовано у правотворчій роботі, як методологічний орієнтир у дотриманні правила досягнення смислової однозначності понять, юридичного стилю мислення, що є обов'язковою умовою правотворчої діяльності.

Теоретичне значення дисертації полягає в доповненні кримінологічної теорії історико-правовим розумінням поняття «кримінально-правовий контроль за злочинністю».

Практичне значення висновків та рекомендацій автора підтверджено актами впровадження в науково-дослідну діяльність НАВСУ та наукову роботу Вінницького краєзнавчого музею. Архівні матеріали, які знайшли висвітлення на сторінках дисертації та висновки наукової роботи використовуються у навчальному процесі Вінницького кооперативного інституту та Технологічно-промислового коледжу Вінницького Національного аграрного університету. Висновки та положення дисертації використовуються як методологічний орієнтир у дотриманні правила досягнення смислової однозначності понять, юридичного стилю мислення, що є обов'язковою умовою в правотворчій діяльності Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності ВРУ.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Суттєвих зауважень щодо оформлення дисертаційної роботи немає. Вона характеризується смисловою завершеністю та цілісністю. Висновки в логічній послідовності і в повному обсязі відображають отримані здобувачем результати дослідження. Науково обгрунтовані рекомендації мають практичне та наукове значення.

Матеріали дисертації і автореферату викладено в науковому стилі, логічно і послідовно. Структура та зміст автореферату ідентичні тим, що наведені в дисертації.

За обсягом, структурою та оформленням і автореферат, і дисертація відповідають чинним вимогам щодо «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Дискусійні положення та зауваження по дисертації

На тлі загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи потрібно відзначити наявність у ній окремих дискусійних положень та зауважень, які потребують додаткової аргументації.

1. Звертаю увагу на недостатньо переконливу обґрунтованість вибору хронологічних рамок дослідження саме у частині вирішення проблеми (як це зазначено в об'єкті дослідження) законодавчо-процесуального забезпечення ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю з урахуванням історичних закономірностей його розвитку. Виникає питання: про які ж саме закономірності йдеться? У тексті дисертації і в авторефераті інформація відсутня.
2. Здобувач наголошує, що дослідження предмету здійснювалося на основі органічного поєднання класичних та інноваційних методологічних підходів. Виникає питання: чому здобувач уникає використання діяльнісного підходу, який в кримінології визнається методологічно важливим в розумінні феномена злочинності. Загальновідомо, що в кримінології панує своєрідна аксіома, що аналіз злочинної поведінки як одного з найпоширеніших видів соціальної активності не можливий без звернення до соціальних і психологічних аспектів категорії «діяльність».
3. У підрозділі 3.2. дисертації та, відповідно, в авторефераті автор вживає термін більшовицька квазіюриспруденція, але не дає інтерпретації цього терміну. Загальновідомо, що будь-яка галузь наукових знань має буди ідеологічно нейтральною, інакше вона перетворюється в ідеологію. Виникає питання: автор ототожнює юриспруденцію та ідеологію? Але ж не можна заперечити факт розвитку кримінології як науки навіть в умовах тоталітарного режиму, якщо не брати до уваги 30-40 роки минулого століття, коли кримінологія була в занепаді і заперечувалась як наука.
4. Узагальнюючий підсумок підрозділу 5.1, який, як впливає з самого дисертаційного дослідження є основним, а саме те, що (дослівно)

«...повернення радянської влади на територію Західної України у рамках кримінально-правового контролю відбувалося з суттєвим порушенням політичних, економічних, релігійних прав і свобод місцевого українського населення» абсолютно не відповідає заявленому в самій назві підрозділу: «Методи і правові засоби формування та удосконалення юридичного механізму протидії злочинності в післявоєнний період (др. пол. 1940-х - на поч. 1950-х рр.)». Доцільно було б авторові сконцентрувати увагу саме на методах і правових засобах формування та удосконалення механізму протидії злочинності в післявоєнний період другої половини 40-х – початку 50-х років.

5. У підрозділі 6.1. автор говорить про посилення партійного контролю за роботою органів МВС та інших правоохоронних структур в умовах десталінізації, але не наводить основної причини такого заходу.

Хочу наголосити: вказані дискусійні положення та зауваження по дисертації не можуть вплинути негативно на оцінку проведеного дослідження. Дисертація оцінюється позитивно, оскільки характеризується глибиною теоретико-методологічного та історико-правового аналізу і вагомністю висновків та пропозицій здобувача. Це завершена науково-дослідна робота, виконана в контексті новітніх наукових підходів до вирішення проблеми законодавчо-процесуального забезпечення ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю з урахуванням історичних закономірностей його розвитку.

Загальні висновки і оцінка дисертації щодо її відповідності чинним вимогам

Дисертація Саблука Сергія Анатолійовича на тему: «Кримінально-правовий контроль за злочинністю в Україні у 1922-1960 рр.» є самостійним, завершеним дослідженням. Отримано нові, науково обґрунтовані результати, які сприятимуть підвищенню ефективності юридичного механізму кримінально-правового контролю за злочинністю. Висловлені міркування щодо дискусійних

положень і питань, які вимагають додаткового уточнення, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку, поданої до захисту роботи. Дисертація є завершеним, самостійним дослідженням, яка вирізняється достатньо аргументованою новизною, змістовністю історико-правового аналізу заявленої теми дослідження, обґрунтованістю та достовірністю результатів. Мета досягнута. Автореферат і публікації здобувача належно відображають рівень досягнутого в процесі проведеного дослідження. Зміст автореферату – ідентичний змісту дисертації.

На підставі наведеного вважаю, що в цілому за структурою, змістом, інформаційним наповненням та оформленням дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, а її автор Саблук Сергій Анатолійович заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.

Офіційний опонент :

професор, професор кафедри теорії та історії держави і права

Юридичного інституту Прикарпатського національного

університету ім. В. Стефаника

доктор юридичних наук,

доктор історичних наук

С. Д. Сворак

ПИС *Сворак С.Д.* ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266

20 р.